

AFRİKA'NIN GIYDIRILMIŞ SIYASAL KİMLİĞİNİN DÖNÜŞÜMÜ: AFRİKA BİRLİĞİ

Ebru GÜR¹

Öz

Soğuk savaş dönemi sonrasında; Afrika'nın uluslararası sistemdeki konumu inşa edilirken kıtada yaşamakta olan çatışmalar, bölgeselci politikalar üzerinden şekillenmiştir. Birleşmiş Milletler (BM) ile Afrika'daki örgütler arasında kıtada barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik olarak bölgesel sorumluluğun paylaşılması konusunda yapılandırılan iş birliği, bu çerçevede yaşanmış gelişmelerden biridir. Afrika kıtasında bölgesel alandaki iş birliği, bağımsızlığı kazanan devletlerarasında kendini göstermiştir. Kıtada görülen gelişmelerin ideolojik çerçevesi Pan-Afrikanizm ile şekillenerek siyasi ve güvenlik zemininin temelleri atılmıştır. Kıtadaki kolonyalizmin Afrika toplumunu indirgeyici yaklaşımının izlerini ekonomik ve siyasi birlik aracılığıyla silmeye çalışan Pan-Afrikanizm, Afrika kültürünün ortak değer ve kimliklerin yeniden hayat bulma tasarımı olarak doğmuştur. Afrika Birliği Örgütü (ABÖ), Afrika kıtasının bölgesel çerçevede yeniden kurulmasını teşvik eden bir yapılanmadır. Sömürge sonrası çok kutuplu dünyada yaşanan ekonomik, siyasi ve sosyal dönüşümde Afrikalılaşmanın gelişimi açısından bu tür yapılanmalar önemli roller üstlenmiştir. Pan Afrikanizm ile başlayıp Afrika Birliği ile halen oluşumunu sürdüren Afrika kimliğinin dönüşümü çerçevesinde Afrika'nın uluslararası sistemde bağımsız bir güç olarak yeniden tanımlanmasını ne ölçüde katkı sağlandığı değerlendirilecektir. Bölgeselcilik ve bölgesel barış ve güvenlik politikası, Afrika'daki siyaset ve güvenlik alanlarında yaşanan gelişmeleri aydınlatması amacıyla ABÖ'nün Afrika Birliği'ne (AfB) dönüşümünü incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Bölgeselcilik, Afrika Kimliği, Barış ve Güvenlik Politikası, Afrika Birliği Örgütü, Pan Afrikanizm.

THE TRANSFORMATION OF AFRICA'S GARBED IDENTITY INTO AFRICAN UNION

Abstract

In the aftermath of the Cold War, construction of Africa in the international system has been built around conflicts in the continent through regionalization policies. The cooperation between the United Nations (UN) and African organizations to share regional responsibility for ensuring peace and security in the continent is one of the developments in this framework. Regional cooperation in the continent has manifested among the states which gained independence. The ideology, Pan Africanism, established the foundations of political and security ground within the scope of regional developments in this period. Pan Africanism, which had been appeared as a design on the ground of African values and identities revitalization, struggled with the colonial heritage' reductive approach through economic and political unity framework. The Organization of African Unity (OAU) as a incentive mechanism that regenerate African continent in this context. In the economic, politic and social transformation in the post-colonial multipolar world, such organizations have played an important role in the development of Africanization. In the framework of ongoing transformation of African identity from Pan Africanism to African Union (AU), the extent to which they have contributed to the redefinition of Africa as an independent power in the international system will be evaluated. It analyzed regionalism/regional peace and security policies, political/security developments in Africa; due to clear understanding about transformation OAU into the African Unity (AU).

Keywords: Regionalism, African Identity, Peace and Security Policy, The Organization of African Unity, Pan Africanism.

¹ Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Afrika Çalışmaları, ebrugur1@outlook.com, ORCID: 0000-0003-4791-3598.

Bu Yayına Atıfta Bulunmak İçin: Gür, E. (2024). Afrika'nın giydirilmiş siyasi kimliğinin dönüşümü: Afrika Birliği. *Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 49-65.

GİRİŞ

Dünya tarihinde ilk dönem coğrafi keşifleri M.Ö. V ve IV. Yüzyıllarında, Etiyopya, Sierra Leone farklı kültürlerde görülmüştür. Ancak 15.yüzyıldan itibaren Batı Avrupa Devletlerinin sömürgeleşme üzerinden kurdukları imparatorluklarla uluslararası sistemde hâkim olmaları bu süreçten farklı yapıya sahiptir. Çünkü Avrupa devletleri tarafından ulaşılan “yeni dünya” zenginlikleri fikri ve maddi boyutta değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Bir yandan dünyadaki ulaşım yollarının çoğalması, uluslararası ticarete deniz aşırı/okyanuslar ötesi bir özellik kazandırırken, diğer taraftan ulusal ekonomik modelleri doğurmuştur. Bu süreçte, sömürgecilik hem devletin gücünü sınır ötesine taşıma hem de milliyetçi düşüncelere destek olmak amacıyla yürütülen bir yayılma ideolojisi olarak tanımlanabilmektedir (Heywood, 2013: 512). Devlet olabilmek için sömürgecilik üzerinden otoritesini yaygınlaştırarak, devlet kurulması adeta zorunlu bir hal almıştır. XVIII. yüzyılda Sanayileşmenin etkisiyle insanın çevresindeki değişikliklerin öznesi olabilmesi ile geleceğin şekillendirilebilmiş ve sonuç olarak XIX. yüzyılda uluslararası sistemde toplumun yeni bir tablo içinde varlığını sürdürmesine kaynaklık etmiştir. Geçmiş dönemdeki askeri toplumlara alternatif olarak devleti aktör olarak sahneye çıkarmıştır. Üretim ve mülkiyet ilişkilerinin dönüşümü ile devletlerin gücü üretim teknolojilerindeki gelişim düzeyi ile ilişki haline gelmiştir. Dolayısıyla Sanayi Devriminin etkisiyle ülkeler gelişmişlik ve gelişmemişlik düzeylerine göre sınıflandırmaya tabi tutulmuştur.

19.yüzyılda Afrika 1870-1890 gibi kısa bir sürede yüzde doksanı sömürgeleşmiştir. Jules Ferry'in “*sömürgecilik politikası sanayi politikasının doğurduğu bir çocuktur*” sözü bu durumu özetlemektedir (Armaoğlu F., 2017). Avrupa ülkelerinin denizcilikte ilerlemiş olmalarından kıyı şeridinde başlayan sömürgeleşme faaliyetleri, David Livingstone tarafından Nil Nehri'nin kaynağı Afrika, insanların bilgisine açık hale gelmiştir. İklim ve tabiat koşullarının iç kesimlere doğru zorlaşması nedeniyle; Afrika kıtası 26 Şubat 1885'te imzalanan Berlin Genel Senedi'ne kadar Avrupa devletlerinin sömürgeleşmesini nisbi boyutta kalmasını sağlamıştır. Ancak 1842'de Livingstone'un Afrika'nın iç kesimlerini Avrupalı devletler ile tanıştırması, sömürgeleşmeye büyük bir ivme kazandırmıştır. Sanayileşme süreci öncesinde, devletlerin uluslararası sistemdeki zayıf-güçlü yelpazesindeki konumunda askeri, sosyal ve kültürel yapılanmalar belirleyici olmaktadır. Sanayi toplumunun barışçıl yapısı, askeri toplumlarla arasındaki karşıtlığı sergilemektedir. XIX. yüzyılda uluslararası sistemde modern ulus devletlerin oluşumu ile sömürgeleştirilen alanların düzenlenmesi çerçevesinde sınırların çizilerek belirli bölgelerde savaşların yaşanmasına engel olmak amaçlanmıştır.

1880-1890'larda; Avrupa sanayi devrimi ile üretim için bağımlı değişkenler olan insan, hayvan ve su gibi sınırlı ölçüdeki kaynaklardan, kondansatörün bulunması ile artan üretim sonucu ülkelerin nüfuslarının ötesinde “mamul fazlası” ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte sanayi devrimi ile tarımsal kesimde mülkiyet ilişkilerinin dönüşüm süreci, toprak mülkiyetinden sermayeye dayalı üretim şeklinin güç kazanmasına ve sosyo ekonomik yapının yeniden inşasının başlangıcı olmuştur. İlk olarak İngiltere tarafından sanayileşmeye yönelik olarak atılan adımın, kapitalist sistemin siyasal ve ekonomik olarak uluslararası sistemde yarattığı değişim ile sömürgecilik ekonomik çerçevede kurgulanmıştır. Bu süreçte dünya sisteminde üretimin toplumsal karakteri ile bireysel mülkiyet arasında oluşan uyumsuzluğun yanı sıra, diğer taraftan uluslararası iş bölümü bireyler, sınıflar ve fabrikalar arasındaki ekonomik alanda karşılıklı bir bağımlılık ortaya çıkarmıştır. Ekonomik zeminde oluşan bu karşılıklı bağımlılık, toplumsal düzendeki rekabete dayanan piyasa ekonomisi, uluslararası ilişkilerin yeniden düzenlenmesini gerektirmiştir. 1918 yılında ABD Başkanı Woodrow Wilson savaş sonrasında barışın tesisine ilişkin ülkeleri sınırlayan düzenlemeler getirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın nedenleri üzerine kurulmuş olan bu ilkeler, Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerinin oluşumunda kaynaklık etmiştir. Bu noktada ABD bir nevi, savaşan taraflara dünyada kalıcı barışın nasıl kurulacağına ilişkin mesaj veren uluslararası bir aktördür. Wilson'un beşinci ilkesinde; sömürge ülkelerin yaşadıkları sorunlara sömürülen toplumların menfaatleri

doğrultusunda özgür ve tarafsız bir çözüm alanının sunulmasını içermektedir. Bu ilke Afrika kıtasında sömürülen ülkelerin bağımsız olmalarında önemli bir role sahiptir. 1919 Paris Barış Konferansı'ndaki hedefinin doğal bir sonucu olan Milletler Cemiyeti dengesiz uluslararası sistemdeki açığı gidermek üzere oluşturulan bir güvenlik örgütüdür. Ancak iki savaş arası Milletler Cemiyetinin barış ve güvenlik konularındaki etkisiz tavrı nedeniyle İkinci Dünya Savaşı önlenememiştir. 1929 Ekonomik Buhran sonrası ülkeler ve bölgeler arasındaki eşitsiz gelişme piyasa mekanizmasının dengeyi sağlayamadığını ortaya çıkarmıştır. Ekonomik unsurlar üzerine inşa edilmiş sömürgecilik politikaları İkinci Dünya Savaşı sonrası, Batı toplumlarının üretim ve tüketim gelişmişlik seviyeleri üzerinden belirlenen kalkınma düşüncesi, sömürülen ülkenin adına sömüren ülkenin yönetimi anlayışını meşru kılmıştır. Bu süreçte kalkınma kavramı ile gelişmişlik arasında kurulan bağlantı belirginleştirilerek, Batılı devletlerin gelişim sürecine de dayanak oluşturmuştur. Uluslararası sistemde, merkez ülkelerden çevre ülkelere doğru yayılan sömürgeleşme hareketi toplumların eşitsiz bir biçimde yaşadıkları dönüşümlerin, savaşlarla sonuçlanmasına zemin hazırlamaktadır. Bu nedendir ki; uluslararası sistemde, barış ve düzenin kurulması için etkili bir örgüte ihtiyaç duyulmasıyla, Avrupa ülkeleri dışında Asya ve Afrika devletlerini kapsayan bir mekanizma kurulması amaçlanmıştır. Dolayısıyla Milletler Cemiyetinin başarısız yapılanmasından alınan ders doğrultusunda, Birleşmiş Milletler (BM) Avrupa'ya özgü bir örgüt olmaktan çıkarılmıştır. Birinci Dünya Savaşı Avrupa'yı yeniden kurmuş, ikincisi ise kurulan yenedünya düzeninin korunması üzerine inşa edilmiştir.

Bölgeselcilik (regionalism) belirli bir coğrafyada devletlerin ekonomik ve politik zeminde güvenliği sağlamak amacıyla politik iradelerini iş birliği çerçevesinde inşa ederek uygulanan politika ve karar süreçlerini içermektedir. Afrika'da bölgeselciliğin temeli kıtayı bağımsızlık sürecine taşıyan stratejileri içeren Pan Afrikanizm üzerine inşa edilmiştir. Afrika bölgesindeki gelişmeler küreselleşmeden bağımsız şekilde ilerlememektedir. Küreselleşmenin ekonomik entegrasyon süreci ile başlattığı değişim, Afrika kıtasında toplumsal ve kültürel dinamiklerin yeniden şekillendirmiştir. Bu minvalde Pan Afrikanizm ideolojisi 21.yüzyıl boyunca Afrika ülkelerine entegre olmaları için alan oluşturmuştur. Pan Afrikanizm ideolojisi, hukukun üstünlüğü, hümanizm, insan haklarına saygı, kendi kaderini tayin hakkı, Afrika kimliği konusunda oluşturduğu altyapı sayesinde Afrika kıtasındaki dönüşümü kolaylaştırıcı bir rol üstlenmiştir. 1950'lerde Afrika'da bağımsızlığa karşı başlayan mücadele kıtada bağımsızlık imkânı oluşturmuştur. Yeni bağımsızlıkların kazanan devletlerin meşruiyetleri ekonomik, sosyal alandaki siyasal uygulamalar üzerinden şekillenmektedir. Pan Afrikanizm ideolojisi ile yapılandırılmaya çalışılan "ortak siyasal iş birliği" birbirlerinden farklı yüzlerce etnik grubu bir ulusal kimlik çatısı altında birleştirmeyi amaçlamıştır. Nijerya Devlet Başkanı Nnamdi Azikwe'nin (1 Ekim 1963- 16 Ocak 1966) Afrika vatandaşları ve bu soydan gelenleri kapsayan "Afrikalı insanlar" tanımı çerçevesinde Afrika vatandaşlarının Pan Afrikanizm ile bölgede yaygın olarak yaşanan sorunların çözüme kavuşturulduğu ideolojik bir zemin sağlamaktadır.

Bölge, mekâna ilişkin ortak kültürel kimliklerin, coğrafi yakınlığın ve kurumsal çerçevede müşterek değer ve tecrübelerin kombinasyonu olan dinamik bir varlıktır. Henri Lefebvre'ye göre her toplum kendi mekanını kendisi üretmektedir. Yani mekân zihinsel ve toplumsal olarak üretebilen tarihselliğe sahip bir olgudur. Dolayısıyla bölge; mekânsal bağlamda, uluslararası sistemde kolaylıkla ölçeklendirilebilen bir kavram değildir. Uluslararası ilişkiler alanında, bölgeselcilik uluslararası sistemde yer alan aktörler arasında ekonomik ve siyasal zeminde belirli kimlikler üzerinden inşa edilen iş birliği sürecine işaret etmektedir. Birinci Dünya İkinci Dünya Savaşı arası yumuşama döneminde bölgeselcilik kavramından öte savunmaya yönelik güvenlik anlayışı hâkimdir. Uluslararası politikada bölgeselcilik anlayışı, merkez çevre arasındaki küresel eşitsizlikler sebebiyle oluşan uçurumu gidermek üzere uygulanmaya başlanmıştır. Uluslararası ilişkiler literatüründe bölgeselcilik kavramı 1980'lerden sonra küresel anlayış doğrultusunda ulus devlet sınırları, mekânsal bütünlük üzerinden yürütülen iş birliklerin önem kaybettiği bir boyuta taşınmıştır. 1960'larda yaşanan birinci bölgeselcilikteki güvenlik unsurundan ziyade, Soğuk Savaşın sona ermesiyle ikinci bölgeselcilik sürecinde bölgeler ekonomide belirlenecek politikalarda anahtar unsur halini almaktadır. Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru; devlet eksenli güvenlik anlayışının öznelinin topluma

doğru kayması uluslararası sistemde yaşanan etkileşimlerin dinamiklerinden kaynaklanmaktadır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği'nin (SSCB) dağılması ile askeri güç çerçevesinde şekillendirilen güvenlik yaklaşımı yerini ekonomik, çevresel ve benzeri sorunlara bırakmaktadır. Bu durum; çevre kirliliği, açlık, kadınların durumu, ekonomik istikrarsızlık ve salgın hastalıklar gibi meselelerin devletlerarası çatışmadan öte sosyal alandaki yansımalarını açığa çıkarmaktadır. Uluslararası sistemde ortaya çıkan kalkınma kuramı bağımsızlıklarını yeni kazanan ülkelerde gelişim nasıl çizileceğine dair çizdiği yol haritasının tamamlayıcısı olarak iktisadi büyüme ve modernleşmeyi kullanmaktadır. Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni bölgeselcilik anlayışı; Vestfalya ile kurulan devlet odaklı yaklaşımların yorumlanmasıyla, uluslararası sistemdeki devletlerin tek aktör konumlarını değiştirerek, devlet dışı aktörleri sisteme dâhil edilmesini yönünde değişim yaratmıştır. Yeni bölgeselcilik yaklaşımında yukarıdan aşağıya yönlü olarak sosyoekonomik, kültürel, siyasi ve güvenlik alanlarında piyasa ekonomisinin gelişimi doğrultusunda Afrika kıtasında yaşanan problemlere çözümler sunmaktadır.

Literatürde Afrika kıtasında bölgeselcilik Avrupa merkezli/ devlet merkezli zeminde değerlendirilirken, devlet ve devlet dışı aktörlerin etkileşim halinde bulunduğu ilişkiler bölgesel örgütler bağlamında değerlendirilmemektedir. Afrikalılaşmanın gelişiminde önemli roller üstlenen AB, AfB gibi yapılanmalar uluslararası sistemde bağımsız bir güç olarak yerini almaktadır. Bölgeselciliğin Afrika'da oluşan AfB yansıması kıtayı çok kutuplu ekonomik ve siyasi bir düzene mi yoksa işbirlikçi bir düzene mi taşıyacaktır. Bu noktadan hareketle Pan Afrikanizm'den başlayan birlik süreci ABÖ, AfB tarihsel bütünlük içerisinde sömürgecilik ve sömürgecilik sonrası dönemi ile ilişkiselliği çerçevesinde incelenecektir. Bölgeselcilik ve bölgesel barış ve güvenlik politikası, Afrika'daki siyaset ve güvenlik alanlarında yaşanan gelişmeleri aydınlatması amacıyla ABÖ'nün Afrika Birliği'ne (AfB) dönüşümünü incelenecektir.

PAN AFRİKANİZM'DEN AFRİKA BİRLİĞİ ÖRGÜTÜ'NE (ABÖ)

İkinci Dünya Savaşı sonrası, savaşa taraf olan ülkelerin bilançoları uluslararası sistemdeki küresel politikaların dönüşümünü gerektirmiştir. ABD sanayi ve askeri kapasitesi bakımından zarar görmemiş şekilde savaştan çıkmıştır. Batı Avrupa'nın kendini yeniden yapılandırmaya odaklanırken, diğer taraftan doğuda Sovyetler Birliği Almanya'yı yenilgiye uğratarak, Doğu Avrupa'daki hâkimiyetini büyük ölçüde kanıtlamaktadır. İdeolojik ve fiziksel bağlamda bir nüfuz mücadelesi olarak tanımlanabilecek olan Soğuk Savaşta, Afrika'nın birçok bölgesinde gerçek mayın tarlalarına dönüştürmekte ve kıta adeta iki küresel gücün savaş alanı olarak kullanılmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonunda Avrupalı sömürgeci devletlerin kendini yeniden inşa etme sürecinde Afrika kıtasına her zamankinden daha çok ihtiyaç duymaktadır. Bu olumsuz tablo içerisinde uluslararası sistemde yaşanan değişiklikler, toplumlara sömürgecilik ve ırk temelli politikalara karşı bir duruş oluşturma cesaretini vermiştir. Uluslararası sistemde oluşan yeni egemen devletler Afrika'da siyasi bilincin artmasına ve milliyetçi oluşumlara emsal teşkil etmiştir. Kıtada "*Afrika için Afrikalılar*" düşüncesi ile şekillenen Afrikalı kimliği toplumun sömürge karşıtı düşünceler etrafında toplamıştır. Afrika'nın ortak değerler ve kimliğini savunabileceği zemine imkân sağlayan Pan-Afrikanizm, kıtada kalıcı bir kalkınma süreci oluşturma çabasındaki ideolojik bir harekettir. Bu çerçevede oluşturulan Birleşik Afrika umudu sadece kıtada değil, Afrika diasporasında da yankı bulmaktadır. Köleliğe dayalı olarak yürütülen ekonomik politikalara sergilenen karşı tavır ve Afrika kıtasının en baştan inşasında kullanılacak yapı taşları küreselleşme sürecinde oluşan mekanizmalar tarafından üretilmiştir. Bu noktada ilginçtir ki bu tohumların ekilmesinde yine kolonyalizm pratikleri etkin role sahiptir.

Avrupalı sömürgeci devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak için oluşturduğu dünyadaki büyük güçlerin söz sahibi olduğu iş birlikleri Afrika'da endişe ile karşılanmaktadır. Çünkü alt bölgesel yapılanmalar, Avrupa'nın Afrika kıtasını parçalamak için kullandığı araçlar olarak görülmektedir. Bu nedenle Afrika ülkeleri kıtada bölgesel entegrasyonlara yönelmiştir. Dolayısıyla Afrikalı çıkarlarını ve Afrika kıtasının bağımsızlığını temsil edecek, yeni sömürgecilik

politikalarından kıtayı koruyacak siyasal birliği sağlayan bir otoriteye ihtiyaç duyulmuştur. Nkrumah tarafından bu minvalde 1958 yılında düzenlenen; Bağımsız Afrika Devletleri Konferansı (*Conference of Independent African States/CIAS*), Tüm Afrika Toplumları Konferansı (*All African Peoples' Conference/AAPC*), Tüm Afrika Devletleri Ticaret Birliği Federasyonu (*All African Trade Union Federation/AATUF*) bölgesel yapılanma örnekleridir (Sherwood, 2021, s. 63-65; Olaosebikan, 2011, s. 220). Bölgesel gelişmeler ülkelerin dış politika hedeflerini gerçekleştirilmesine yönelik siyasi, diplomatik, askeri kararların sosyoekonomik alanlarda uygulanması sırasında Afrika devletlerinin daha önceki yöneticilere olan bağlılıkları konusu endişe vericidir. Geleneksel bir Pan Afrikanizm savunucusu Nnamdi Azikwe'nin bu durumu: “*eski kolonyal dönem liderlerinin köklü bağlılıkları siyasal kişiliklerini, etkilemektedir*” şeklinde özetlemiştir. (Oginni & Moitui, 2017: 610). Nitekim kolonyal dönem sonrası kolonyal güçler ile Afrikalı siyasal aktörler arasında kurulan vesayet bağı, bağımsızlıktan sonra dahi Afrika'daki yerel aktörlere uluslararası sistemde eski düzenin devamlılığı rolünü sürdürebilecek alanı yaratmaktadır.

Pan Afrikanizm

Sömürgeciliğe karşı tüm dünyadaki Afrikalıların dayanışmasını teşvik eden Pan Afrikanizm Afrika vatandaşları için siyasal bir hareketin çerçevesini çizen düşünsel bir programdır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Daniel Bell'in “İdeolojinin Sonu” isimli eserinde, hümanist ideolojilerin sona erdiğini belirtmektedir. Bell'e göre, türemekte olan yeni ideolojiler Üçüncü Dünya ülkelerinin reaksiyonlarını yansıtmaktan öteye geçmemektedir (Bell, 1988: 140). Pan Afrikanizm de ABD ve Hint Adalarında 19.yüzyılın başlarında beliren siyasal bir akım olarak ortaya çıkmıştır. Buna karşın Pan Afrikanizm ideolojisi Afrika Birliği Örgütü'nün kurulmasına önderlik etmiştir (Hasgüler & Uludağ, 2007: 494-517). Bir ideoloji sosyal bilim bağlamında; siyasi dönüşümün baş aktörü olarak kaygan kavramlardan biridir. Ancak bir siyasal ideolojinin etkin bir yapı halini alması mevcut sisteme dair ilişkiler ağının siyasal, ekonomik, toplumsal bütün süreçlere yayılması ile gerçekleşir (Ateş, 2004). Afrika'da birliğin ve devletlerarasında dayanışma sağlamak için kurulan ABÖ öncesinde kıtada Pan Afrikanizm Afrikalı liderler tarafından, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde yansıyan etkilerinden izole edecek bir kalkan olarak görülmektedir. Bu bağlamda Afrika birliğinin oluşturulmasının önemi, uluslararası sistemdeki büyük güçlerin Afrika kıtasının kültürel, etnik çeşitliliğinden ve devletleri arasındaki ideolojik farklılıklardan faydalanarak oluşturabileceği manipülasyon araçlarına karşı toplum için güvenli bir ortam inşa etmesine dayanmaktadır.

Avrupa'nın Afrika kıtasındaki kolonyal mirasın sosyal, ekonomik ve siyasal unsurlarından kurtulmasına hizmet eden Pan Afrikanizm; 1950'lilerin sonundan başlayarak, 1960'ların başı da dâhil olmak üzere etkinliğini sürdürmüştür. Afrika'da yeni bağımsızlığı kazanan ülkelere güvenlik ve gelişmeye dayalı problemlerinde rehberlik eden bu birlik ideolojisi, Gana Cumhurbaşkanı Kwame Nkrumah tarafından savunulan ulusal kimliğin ötesinde oluşturulmak istenilen pan Afrika bilincine ev sahipliği yapmaktadır. Nkrumah'ın ekonomik, askeri ve sosyokültürel alanlarda kıtada gerçekleştirilecek faaliyetlerin belirli bir düzende ilerlemesi sağlayacak olan bu radikal bölgesel entegrasyon fikri, Gine'de Sekou Toure, Mali'de Modibo Keita tarafından da kabul görerek desteklenmiştir. Bu siyasal birlik kolonyal güçler tarafından oluşturulmuş yapay sınırların etnik ve dini tabanlı sosyal alandaki yaşanan çatışmalara zemin hazırlayarak, toplumsal parçalanma noktasına ulaşmasını önlenecektir. Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde Vestfalya Antlaşması ile kurulan ulus devletler sistemi yerini, yukarıda belirtildiği üzere yeni bölgeselcilik anlayışı çerçevesinde yeniden inşa sürecindeki bağımsız devletlere bırakmıştır.

Afrika kıtasında yer alan hükümetler ve liberal hareketler Afrikalı birliği düşüncesi üzerine inşa edilmese dahi, Pan Afrikanizm yeni sömürgeciliğe karşı mücadele etmede ve kıta içinde devletlerarasındaki iş birliğinin sağlanmasında siyasal bir temel oluşturmaktadır. ABÖ aynı zamanda; yeni bağımsızlığını kazanan Afrika ülkeleri için, uluslararası sisteme katılma konusunda katalizör vazifesi gören bir alana imkân tanımaktadır. Büyük Afrika Birliği, Casablanca grubuna muhalefet

olarak oluşan Monrovia grubu arasındaki fark büyük ölçüde ideolojiktir (Gilbert & Reynolds, 2010). Casablanca grubu, yeni sömürgecilğe karşı bir tavır içinde tek bir Afrika devletinin kurulmasını desteklemektedir. Oysa Monrovia grubu Nkrumah'ın savunduğu federalist bir yaklaşımla kolonyal devletlerle ekonomik ve siyasi bağların kurulması fikrini vurgulamaktadır. Birleşik Afrika düşüncesinin gerçekçiliğini sorgulayan Monrovia grubu için Afrika'da kurulacak olan birlik kıta içerisinde kurulan ilişkilerdeki siyasal özgürlükten ibaret görülmektedir. Yani, Afrika'daki bağımsız devletlerin siyasal entegrasyon sürecine girerek kuracağı anayasal birlikten öte; "*Afrika'da sosyal bütünlük ve siyasal kimlik*" zemininde oluşturulacak bölgesel sosyoekonomik alandaki iş birliği ve işlevsel entegrasyon büyük amaçlarını temsil etmektedir. Afrika birliği çabası içerisinde geleneksel ve ideolojik kapsamdaki bu ayrışma Pan Afrikanizm hareketi liderlerini sembolik değerler üzerinden bir rekabet ortamına sürüklemektedir. Tüm bu ideolojik farklılıklara karşın; kolonyal güçlere karşı sahip olunan ortak duruş, Afrika liderlerini ABÖ çatısında altında birleşmelerini sağlamıştır.

Afrika'da birliğin ve devletlerarasında dayanışma sağlamak için kurulan ABÖ öncesinde kıtada Pan Afrikanizm Afrikalı liderler tarafından, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde yansıyan etkilerinden izole edecek bir kalkan olarak görülmektedir. Bu bağlamda Afrika birliğinin oluşturulmasının önemi, uluslararası sistemdeki büyük güçlerin Afrika kıtasının kültürel, etnik çeşitliliğinden ve devletleri arasındaki ideolojik farklılıklardan faydalanarak oluşturabileceği manipulasyon araçlarına karşı toplum için güvenli bir ortam inşa etmesine dayanmaktadır.

Afrika Birliği Örgütü (ABÖ)

ABÖ, Afrika birliğinin kurulmasına ilişkin oluşan karşıt fikirler ve farklı yaklaşımların bir bileşkesi olarak 1957 yılından itibaren Pan Afrikanizm ideolojisi çerçevesinde sosyal örgütlenmelerle temelleri atılmıştır. Afrika kıtasının kendi kendisine zarar verici zaferlerini bir kenara bırakılarak; birbirlerinden ayrışan politikaların ahenginin sağlanmasıyla, Afrikalı entegrasyon sürecine dair gelişmeler yaşanmıştır. Bu süreçte, Casablanca grubunun Afrika'da oluşturulacak iş birliği akışını yavaşlattıklarının farkındalığı ile özellikle Sekou Toure'nin radikal duruşlarını yüz seksen derece değiştirmelerinin katkısı göz ardı edilemez (Oginni & Moitui, 2017). Dolayısıyla; ABÖ'nün 1963 yılında kabul edilen antlaşması ile Monrovia grubunun siyasal egemenliğin ve sınırlardaki bütünlüğün korunmasına dair entegrasyon yaklaşımının, Afrika siyasal tarihinde bu grubun zaferi olarak kabul edilmektedir. Aslında ABÖ bölgeselcilik bağlamında; Afrika'da kurulacak iş birliği problemine siyasal alanda ideolojik nedenlerle istikrarlı şekilde yürütülemeyen diplomatik ilişkilere ortak çıkarlar çerçevesinde bir çözüm alanı sağlamıştır.

ABÖ, Afrika devletlerinin bölgesel bütünlüğü ve bağımsızlıklarının siyah bir kıta oluşturulması sırasında korunması amacını taşımaktadır. Elbette kolonyal dönem öncesinde, sosyo ekonomik ve kültürel alanda kıtadaki etnik çeşitlilikle aralarındaki diyalektik ilişki sebebiyle engellerle dolu karmaşık bir süreç olacağı göz ardı edilmemelidir. Bağımsızlık sonrası kıtada etnik–dini, etnik-siyasi iç çatışmaların yaşanması, etnik çeşitliliğinin bağlayıcı yapısının ortadan kalktığı bir kanıttır. Bunun yanı sıra Afrika devletlerinin bağımsızlık ve bölgesel bütünlüğün sağlanmasında ABÖ'ye işlev yüklemesi sonucu uluslararası sistemdeki büyük güçlerin kıtadaki iş birliklerini engelleyici faaliyetlerine yönelik önlemler alınabilecektir. Bağımsızlık sonrası. "*Sosyal antlaşma*" arayışında olan Afrika ülkeleri artık kırılğan devlet yapılarının uluslararası sistemde yaratacağı tehlikelerin farkındalığına sahiptir. Yani Soğuk Savaş sonrası, kıtada büyük güçlerin oluşturduğu etkilere karşı Afrika birliği fikri temelinde ABÖ üzerinden oluşturulan duvar ile Afrika devletlerinin egemenliklerinin eşit olarak korunması sağlanması amaçlanmaktadır. ABÖ'nün kuruluş antlaşmasının 2. maddesinde belirtilen bir diğer fonksiyonu ise sömürgeciliğin bütün çeşitlerinin Afrika kıtasındaki tüm kaynaklarının ortadan kaldırmaktır (Organization of African Unity, 1963: 72-74). Afrika ülkeleri arasında, kıta içerisindeki devletlerarasındaki barışa yönelik olarak oluşan tartışma ortamının varlığı sosyoekonomik bağlamda gelişme gösterdiğinin bir işaretidir. Bu minvalde oluşturulan prensipler çerçevesinde; hız kazanan Afrika'daki birlik düşüncesi, kendi kaderini tayin

etme ve başka devletlerin işlerine karışmama politikası ile kıtada hayat bulmaktadır. ABÖ antlaşmasının 3. maddesinde; BM antlaşmasının evrensel kabul edilen fikirlerinin temel alındığı açıkça görülmektedir. ABÖ'nün kurucu metni incelendiğinde siyasal entegrasyondan daha çok Afrika kıtasındaki devletlerarasındaki iş birliğini düzenleyici yapıda olduğu göze çarpmaktadır (Organization of African Unity, 1963: 74-76).

Afrika Birliği Örgütü (ABÖ) Organları

Kıta genelinde, devletlerarasındaki çatışmayı önlemek amacı ile karar almayı destekleyici yapılanmalar gerçekleştirmek üzere Afrika Hükümet ve Devlet Başkanlıkları Kurulu (*Assembly of Heads of State and Government/AHG*) ABÖ'nün en üst karar verici organı olarak her ülkenin temsil ederek, yılda bir kere düzenlenen toplantılarla görevini yerine getirmektedir (Organization of African Unity, 1963: 76-78). AHG, örgütün en üst siyasal otoritesi olmasına karşın egemenliğin temsilcisi değildir. AHG; bütçe ve idari kararların onaylanmasından sorumlu, örgütün izleyeceği genel politikasının koordinasyonu, örgütün tüm organlarının işlevlerini yerine getirip getirmediğinin kontrolü görevlerini yürütmektedir.

Bakanlar Konseyi (*Council of Ministers*) ülkelerin dış işleri bakanlarından veya taraf ülkenin hükümetinin görevlendirdiği kişilerden meydana gelmektedir. Örgütün yürütme organı olan Konsey; iki yılda bir toplanmakta, zirvelerin düzenlenmesinde ve alınan kararların uygulanmasında etkin işleve sahiptir. ABÖ Genel Sekreterliği (*Secretary General*) kurucu metnin 7. Maddesine istinaden Afrika kıtasındaki devletlerarasındaki iş birliğinin sağlanması yönünde çalışmaktadır. "Arabuluculuk, Uzlaşma ve Tahkim Komisyonu (*Commission of Mediation, Conciliation and Arbitration*)" Afrika kıtasındaki devletlerarasında yaşanan herhangi bir ihtilaf durumunda, barışçıl çözümlere ulaştırılması konusu temel işlevidir (Organization of African Unity, 1963: 76-78).

Risk odaklı güvenlik siyasetinin ABÖ üzerindeki etkisi, 1993 yılında Kahire'de düzenlenen toplantıda, çatışmayı önleyici ve mevcut çatışmalara çözüm sunabilecek bir mekanizmanın kendi bünyesinde oluşturulmasını gündemine taşımıştır. Bu toplantı ile Afrika'da müzmin hale gelen silahlı çatışmaların önlenmesine yönelik ortaya çıkan bu yeni yaklaşım, Afrika'da ikinci nesil barış operasyonlarının başlangıcı olarak kabul edilebilmektedir. ABÖ bünyesinde oluşturulan bu organ ağırlıklı olarak çatışmayı önleyici bir mekanizma olarak çalışmaktadır. Afrika Hükümet ve Devlet Başkanlıkları Kurulu (AHG) yapılanmasının emsal teşkil ettiği Merkez Organ karar verici bir mekanizmadır. ABÖ bünyesindeki Merkez Organ, daha önce veya mevcut yönetim kurulu içerisinde bulunan kişiler arasından, coğrafi temelli temsili 16 ülke arasında yıllık olarak yapılan seçimlerle belirlenmektedir.

Barışı ve güvenliği etkileyen konularına, ABÖ'den önce Genel Sekreterliğin dikkatini çekerek, onun öncülüğünde uygun faaliyetlerin başlatılmasını sağlamaktadır. Diğer bir deyişle, merkez organ çatışmaların tüm taraflarına ilişkin uygun önlemlerin alınarak yönetilmesini ve çözüme kavuşturulmasına odaklanmaktadır. Bir diğer yapılanma olan Çatışmayı Yönetim Merkezi, genel sekreterliğin belirlenen stratejileri uygulanarak başarıya ulaştırılmasını sağlanmasına yönelik olarak çalışmaları yürütmektedir. ABÖ bünyesindeki bu iki organ dışında ABÖ Barış Fonu da çatışmaların önlenmesine dair finansal destek sağlayarak çatışma yönetimini desteklemekte ve ABÖ'nün kronik şekilde karşılaştığı finansal krizlerin üstesinden gelinmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu fon, hem Genel Sekreterliğin vazifesini ifa etmesini sağlamakta hem de uluslararası toplumda barış gücü misyonlarının yürütülmesinin sağlanmasına kaynak oluşturmaktadır. Ruanda, Burundi, Angola, Sierra Leone, Komoros ve Etiyopya/Eritre sınırında yaşanan ihtilaf gibi birçok çatışma ortamında bu mekanizma uygulanmış olmasına karşın beklenen başarıya ulaştırılamamıştır. Afrika kıtasının o dönemde sahip olduğu siyasal ve sosyoekonomik tablo mekanizmanın işlerliğini engellemiştir. Ayrıca ABÖ'nün ekonomik, teknik ve diğer kaynakların yetersizliği sebebiyle gücünü yitirmesi çatışmalarla mücadele sürecinin üstesinden gelinememesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla çatışma

sonrasında taraflar arasında imzalanması sağlanacak antlaşmalar, gözlemci gruplarının konuşlanması gibi Afrika'yı çatışmaların içerisine dâhil eden mekanizmalar başarıya ulaşmamaktadır. Bu tabloda ABÖ'nün çatışmaların önlenmesinde ve barış sürecinde etkin olamaması Afrika'da yaşanan çalışmaların Soğuk Savaş sonrasında karakterini değiştirmesine de dayandırılabilir.

1994 yılında Ruanda'da yaşanan 800,000 kişilik soykırımda BM 2500 kişilik barış koruma gücünün sivilin korunamaması, ABÖ'ün yetersiz karar alma mekanizması ve etkin olmayan eylem planı küresel konularda yaşanan ahlaki değişimin çöktüğünün bir göstergesidir. 2000 yılında Togo'da gerçekleştirilen ABÖ toplantısı sonrasında oluşturulan raporda BM ve ABÖ'yü ağırlıklı olarak suçlarken Afrika'nın uluslararası toplum desteği olmaksızın soykırımın önlenmesine dair bir politikanın geliştirilmemiş olması eleştirilmektedir. Devletin vatandaşlarını koruma sorumluluğunu yerine getiremediği durumlarda uluslararası toplumun belirli sebeplerden duyarsız davranmasını engellemek amacıyla Kanada tarafından "Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu'nun" kurulmasına yönelik öneri sunulmuştur. 2005 Dünya Zirvesi'nde BM Genel Kurulu, BM'nin faaliyetlerinin destekçisi olan Kanada'nın sunduğu ilgili belgeyi kabul edilmesiyle kitlesel şiddete karşı uluslararası sistemde ortak bir duruş sergilenmiştir. Böylelikle devlet egemenliği vatandaşlara karşı bir sorumluluk olarak yeniden tanımlanmıştır. Koruma Sorumluluğu ilkesinin, uluslararası sistemde aktörlerin çıkarlarına hizmet edilmesini önlemek amacıyla; öncelikli olarak soykırım, savaş suçları, etnik ve insanlığa karşı işlenen suçlara ilişkin ait olduğu devletin sorumluluğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla devlet egemenliği birey merkezli bir hale getirilmiştir.

Bölgeselcilik bağlamında makro düzeyde bir bölge olarak Afrika'nın uluslararası sistemde, ABÖ'nün kurulmasındaki rolünün tamamlanması ile Afrikalılık kimliği jeopolitik arenadan sosyo politik alana geçişi sağlanmıştır. Casablanca ve Monrovia grubunun ideolojik açıdan konumları Afrika kıtasında güvenliğinin tesisine ilişkin kurumsallaşmaya duyulan büyük özleme dayanmaktadır. Kıtada güvenliğinin tesisine yönelik kurumsallaşma çabalarının menşei Pan Afrikanizmdir. Kıta genelinde siyasal bağımsızlığın yaygınlaşması ile Afrikalı liderler kolonyal güçlere karşı durabilmek için Pan Afrikanizm askeri gücünün oluşturulmasına destek vermişlerdir. Nkrumah, Birleşik Afrika Yüksek Komutanlığı (*Joint Africa High Command/ JAHC*) fikrinin Afrika devletlerini dış müdahalelerden koruyarak, silahlı mücadelelerde bulunan özgürlükçü hareketlerin desteklenerek barış ortamının sağlanması rolü yerine getirilmektedir (Franke, 2010: 4-6). JAHC'nin oluşturulma fikri, Casablanca taraflarının Ocak 1961'de imzaladıkları antlaşma ile somutlaşmıştır. Ancak, JAHC'nin askeri gücü merkezleştirilerek, Afrika'yı birleşik siyasal yönetime doğru yakınlaştırmaktadır. Bu çerçevede Casablanca ve Monrovia grubu savunmadaki yaklaşımları ve dolayısıyla iş birliği algıları kendi içlerinde farklılaşmaktadır. Monrovia grubu; Birleşik Savunma Komutanlığı oluşumuna danışma işlevi yüklerken, Casablanca grubu birleşik uluslararası bir yapılanma olarak kabul etmektedir.

AFRİKA'DA GÜVENLİK MİMARİSİ POLİTİK EKONOMİSİ

1960'lı yıllarda başlayan Afrika kıtasındaki bağımsızlık dalgası, kolonyal dönem ve yeni uluslararası sisteme entegrasyon süreci ekseninde ülkelerin küresel ekonomide ve siyasal düzendeki rollerini yeniden tanımlayan değişkenlerdir. Afrika'yı bağımlı hale getiren bu yaklaşımda insani yardım ve altyapı çalışmalarının ötesinde temel olarak ticaret akışındaki kendi konumlarını sağlamlaştırmaktır. Bu bağlamda; dikkat çekilmesi gereken nokta, ekonomi ile Afrika kıtasındaki "güvenlik mimarisinin" ilişkisel boyutudur. Ayrıca geleneksel kolonyal devletlerin yanı sıra Brezilya, Çin, Hindistan, Türkiye gibi aktörlerin uluslararası sistemdeki rekabet sahnesinde yerlerini almaları uluslararası iş birliği aracılığıyla Afrika'da kalkınmanın sağlanmasını zorlaştıracaktır. Çünkü uluslararası sistemde sahne alan yeni aktörler ile eski aktörler arasındaki çıkar mücadelesinin merkez üssü olacaktır.

1963 yılında Afrika Birliği Örgütü (ABÖ) kuruluş antlaşmasının 2.maddesinde belirtildiği üzere Savunma Komisyonu (Defence Commission) taraf ülkeler arasındaki savunma ve güvenlik alanındaki iş birliğinin sağlanması amacı ile oluşturulmuştur (Organization of African Unity, 1963). Bu durum Monrovia grubu ile Casablanca grubu arasında, afrikalı savunma iş birliğinin kurulmasına yönelik anlaşmaya varıldığına göstergesidir. Yani Monrovia Nkrumah'ın birleşik savunma yapısı fikri yerine, bu konuda otoriteye sahip Savunma Komisyonunu kabul etmiştir. Afrika ülkelerinde karşılaşılan terörist yapılanmalar; Kuzey Afrika'da El Şebab, Somali'de Eş Şebab, Nijerya'da Boko Haram gibi yeni bir güvenlik politikasının uygulanma ihtiyacını ortaya koymaktadır. ABÖ'ye taraf ülkelerin Monrovia grubundan ayrılan güvenlik yaklaşımı, kısaca egemenliklerini kapsayacak bir uluslar üstü savunma mekanizmasının varlığını savunması şeklinde tanımlanmaktadır. Savunma Komisyonu, Bakanlar Konseyi'nin onayı ve Anlaşma metninde yer almayan herhangi bir hükmü uygulamaya yetkili kılınmamıştır. Bu çerçevede 2. Maddeye göre; Savunma Komisyonu taraf ülke devletlerinin bölgesel bütünlük ve bağımsızlığın, egemenliğinin korunmasına yönelik siyasi, diplomatik, ekonomik, sağlık, eğitim, bilim, teknik ve güvenlik konusunda iş birliğinin sağlanması fonksiyonuna sahiptir (Franke, 2010: 6-7). Diğer bir deyişle, ABÖ2'ün güvenliğe dair sorumluluklarının aksatılmamasını sağlamaya yönelik bir organdır. Elbette kıta genelinde komisyonun fonksiyonlarını etkin şekilde gerçekleştirmesini engelleyici durumlar oluşsa da herhangi bir bölgede güvenliği etkileyen kritik bir durum olduğunda, bu bataklıktan çıkılmasında çözüm mercii olacaktır.

Kıta genelinde ülkelerin gelişmişliğinden veya kolonyal geçişinin izlerinden kaynaklı engellerin giderilmesine ilişkin; 1963 yılında Nijerya, Gana, Etiyopya, Gine, Moritanya Accra'da toplanmıştır. Nijerya ve Gana bu bağlamda farklı açılardan yaklaştıkları savunma ve güvenlik alanında kurulacak iş birliğini gündeme taşımışlardır. Gana Afrika Birliği hükümetinin çatısı altındaki bir birleşik askeri yapılanmadan ve ABÖ'ye karşı sorumluluğu bulunan Yüksek Komuta Karargâhının oluşturulmasını dile getirmiştir. Bunun yanında kuzey, doğu, batı ve merkez olmak üzere kurulacak dört adet bölgesel birleşik hizmet karargâhının, Birleşik Hizmet Stratejik Koruma Karargâhı (Joint Service Strategic Reserve Command) bünyesinde kıtanın güvenliğinden sorumlu askeri üssü olmasını ifade etmektedir (Franke, 2010: 5-6). Gana hükümetinin bu önerisi tüm hatları ile konuyu detaylandırmasına karşın toplantıda taraf devletler tarafından reddedilmiştir. Bunun nedeni birleşik askeri bir yapılanmanın Afrikalı devletlerin egemenliğini tehlikeye sokabileceği düşüncesi³, askeri güç oluşturmanın maliyetinin kıta genelinde sağlanmasının mümkün olmaması, asker sayısının sağlanması, teknik ve teçhizat konusundaki yetersizlikler olarak sıralanabilmektedir.

Nijerya, ABÖ Genel Sekreterliği bünyesinde oluşturulacak daimî bir askeri karargâh önerisi, ABÖ'nün güvenlik konusundaki hükümlerin uygulanmasına dair. Kontrol yetkisini bertaraf etmektedir. Ancak belirtmek gerekir Nijerya kıta genelinde oluşacak acil durumlar için geçici bir çözüm kanalı olarak görmektedir. Bu nedenle taraf ülkelerin izni doğrultusunda oluşturulacak gücün büyüklüğü değişiklik gösterebilecektir. Nijerya, Savunma Komisyonu kurularak acil durumlarda oluşabilecek müdahale durumunda danışmanlık yapması da ifade edilmiştir. Ancak tüm bu çabalar ortak bir savunma mekanizmasının kurulmasının kabulüne imkân vermemiştir. 1965 yılında Fretown'da yapılan olağan toplantıda güvenlik alanında önemli temel taşlarından biri için adım atılmıştır. "Afrikalı Savunma Örgütünün (African Defence Organisation/ADO)" kurulması kabul edilmiştir. ABÖ tarafı olan her devletin Afrikalı Savunma Örgütüne kendi ulusal askeri birimlerinden bir veya daha fazlasını tanzim etme sorumluluğu bulunmaktadır. ADO'ya bağlı kuvvetler, ABÖ tarafı ülkelerden birinin veya birkaçının kıta içerisinde doğan ciddi bir tehdit ve çatışma durumunda devreye girebilmektedir. Bu süreçte; Bakanlar Konseyinden birliklerin hareketine ilişkin, ADO'nun

² ABÖ'ye taraf ülkelerin Monrovia grubundan ayrılan güvenlik yaklaşımı, kısaca egemenliklerini kapsayacak bir uluslar üstü savunma mekanizmasının varlığını savunması şeklinde tanımlanmaktadır.

³ Uluslararası sisteme entegre olunmasını sağlayan bu tür yapılanmalara karşı oluşabilecek bağımlılık siyasal otoriteyi sarsabileceği düşüncesinin Afrikalı liderlerde hâkim olmasının bir yansımasıdır.

onay alması gerekmektedir. Savunma Komisyon'unun kurularak danışmanlık yapması Eylül 1965'te Accra'da yapılan toplantıda kabul edilmiştir.

1970 yılında Portekizlilerin Gine'ye düzenlediği saldırıya ve bu saldırının etkisiyle Güney Afrika ve Rodezya hükümetlerinin rejimlerinin tehlikeye düşmesine kadar komisyonun Nkrumah'ın devrilmesine odaklanmıştır. Ancak ABÖ'nün Gine'de yaşananlara yönelik müdahalede bulunmadaki yetersizliğinin giderilmesi için bölgesel savunma mekanizması JAHG gündeme gelse de Lagos'ta düzenlenen toplantıda kabul edilmemiştir. 1971 yılında Addis Ababa'da düzenlenen toplantıda bölgesel güvenlik antlaşması gündeme taşınmış, her bir bölgesel yapılanmada taraf devletlerin ulusal askeri kuvvetlerinin ABÖ bünyesinde belirli operasyonlarda kullanılması kabul edilmiştir. Kabul edilen öneride ulusal askeri kuvvetlerden oluşan bölgesel birimleri koordine edecek savunma sekreterliğinin oluşturulmasını da içermektedir. Afrika kıtası genelinde oluşturulacak bir savunma sisteminde; koşula göre, oluşturulan antlaşma çerçevesinde kurulan bölgesel birimlere dönüşmesi, ABÖ'nün askeri birliklerin hareketliliğini kıta boyutunda sağlamadaki yetersizliğinden ileri gelmektedir.

1970'lerde uluslararası sistemdeki değişimler sonucu yenilenen çıkarlar doğrultusunda Hartum'da düzenlenen toplantıda ABÖ Bakanlar Konseyi tarafından ABÖ bünyesinde oluşturulacak Afrika kıtası içinde kullanılacak Askeri Birliğin etkinleştirilmesine ilişkin çağrıda bulunmuştur. 1979 yılında Bakanlar Konseyi'nin Afrika kıtası içinde kullanılacak Askeri Birliğin etkinleştirilmesine dair önerisinin Hartum'da kabul edilmiştir. Böylelikle; ABÖ Savunma Kuvveti taraf ülkeleri, Afrika'da yaşanan tehdit oluşturan saldırı ve çatışma durumlarında barışın sağlanması ile görevlidir. Tüm bu gelişmeler, Pan Afrika askeri kuvvetinin oluşturması için fırsat sunmuştur. AHG bu doğrultuda oluşturulacak bir yapılanmada, ihtiyaç duyulacak ekonomik ve askeri çerçevenin çizilmesi konusunda çalışmalar başlatmıştır. Afrika kıtasında her dönemde; güvenlik belirleyici bir faktör olarak Afrikalı liderlerin karşısına çıktığından, Pan Afrikalı askeri gücünün kurulmasına yönelik girişimler sürekli olarak tekrarlanmıştır. Ancak kıtadaki çıkar gruplarının etkisiyle; oluşan bölgesel çatışma tehditlerle mücadele için kurulması amaçlanan "askeri gücün yapılanmasını" engellenmektedir. Afrika'nın bu kırılgan konjonktürü, ABÖ'nün Çad'da yaşanan sivil savaşa Kasım 1981'de barışı gücü misyonunu yürütmesi ile bu konuda bir ilke imza atmıştır. Elbette, ABÖ daha önce Afrika'da yaşanan çatışmaları yönetmiştir ama ilk defa "barış gücü olarak operasyon yürütülmesi" görev tanımına dâhil edilmiştir. Dolayısıyla tüm bu yaşananlar; Afrika'nın güvenlik mimarisinin kurumsallaşmasına ilişkin, kıta genelinde yaklaşımları olumlu bir boyuta taşımıştır. Haziran 1982'de ABÖ barış misyonunun; operasyon ile bölgede barışı tesisini sağlamadan terk etmesiyle yeşeren umutlar, büyük bir hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştır. Nitekim asıl problem, ABÖ'nün Afrika ülkelerinin barış güçlerinin finansmanının sorumluluğu konusunda birlikte çalışabilirlikleri ve ortak bir fikir birlikleri bulunmadığından misyonun yürüttüğü operasyon başarısızlıkla sonuçlanmakta olmasıdır. ABÖ'nün barış gücü misyonunu yürütme denemesindeki başarısızlığı ve Pan Afrika Askeri gücü oluşturma konusunda kıta ülkelerinin hem fikir olmamaları kıtada bölgesel güvenlik mimarisi mekanizmaları oluşturma konusunda atılacak adımların gerilemesine sebep olmaktadır. 1990 yılında Libya'da gerçekleşen sivil savaşa yönelik Batı Afrika'da oluşturulan ECOWAS askeri müdahalesi ile; çatışmayı önleyen, yöneten ve çözen bir güvenlik mekanizmasının yapılandırılması Afrika güvenlik mimarisi konusunda olumsuz yargıların ortadan kalkmasına yardımcı olmuştur.

Çatışmanın Önlenmesine Yönelik Afrika Birliği Örgütü'nün Yeni Yüzü: Afrika Birliği (AfB)

ABÖ'nün bölgedeki çatışma ve sorunları gidermedeki yetersizliği, Afrika kıtasında bölgeselcilik konusundaki benimsedikleri yaklaşımın başarısızlığının bir yansımasıdır. 1990'lı yıllarla birlikte ABÖ'nün dönüşümünün gerekliliğine dair oluşan düşünceler, 1999 yılında Libya lideri Muammer Kaddafi'nin 4. Olağanüstü toplantıyı Sirte'de düzenlenmesiyle sonuçlanmıştır.

Nijerya, Libya, Güney Afrika ve Cezayir gibi kıtada lider devlet olmak için rekabet halinde bulunmaktadır. Libya devlet başkanı Kaddafi terörist örgütleri desteklemesi sebebiyle uluslararası sistemde dışlanan bir aktör konumundadır⁴. Bu projeyi destekleyerek; uluslararası sistemde devlet adamı olarak, kendine meşruiyetini inşa etmektedir. Kaddafi hem Afrika kıtasının çıkarları hem de kendi ulusal çıkarlarını bu şekilde korumaktadır. Afrika Birliği konstrüktivist bağlamda devletlerin kimlik ve çıkarlarını uluslararası sistemde temsil eden bir yapıdır. Dolayısıyla AfB gibi uluslararası örgütler ülkelerin dış politikalarının geliştirilmesinde stratejik bir role sahiptir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde; uluslararası sistemde etkin aktörler olarak, devletlerin gücünün yetersiz kaldığı, ülke sınırlarını aşan durumlarda rol almaya⁵ başlamışlardır (Efegil, 2016).

Nijerya'da Olesegun Obasanjo, Güney Afrika'da Thabo Mbeki seçimle gelen her iki devlet başkanı da Afrika birliği projesine ve ABÖ'nün revizyonu konusunda fikir birliğine sahiptir. Ancak Mbeki'nin Pan Afrikanizm ideolojisine küresel bir boyut kazandırarak ortak bir değer olarak "Afrika Rönesansı" kavramsallaştırması çatısında sosyo kültürel, siyasal, ekonomik alanda Afrika'nın yeniden doğumunu amaçlamaktadır (Oginni & Moitui, 2017: 614-616). Yani Afrika'nın karmaşık problemlerine Afrikalı çözümler bulunabilmesi için bir alan oluşturmak niyetindedir. Nijerya askeri lideri Olesegun Obasanjo siyasal alanda demokratikleşmenin inşası için Afrika Liderleri Forumu projesini üreterek, sivil toplumun katılımıyla iyi yönetişimin yaygın hale gelmesi yönünde çalışmaktadır. Obasanjo Afrika'da ve Afrika dışındaki devletlerarasındaki organizasyonlarla kurduğu olumlu ilişkiler büyük Afrika birliği projesi fikrinin desteklenmesini sağlamıştır. Mbeki ve Obsanjo, Afrika birliği projelerinin gerçekleşmesi için ABÖ'nün revizyonunun gerekliliği ve bu projenin tek bir devlet tarafından gerçekleştirilebilmesinin zorluğu konusunda fikir birliğine sahiptirler. Kolektif desteğe ihtiyaç duyulduğu konusunda birbirlerine paralel düşüncelere sahip zengin yer altı kaynaklarına sahip iki alt bölge Nijerya ve Güney Afrika'nın ortak zeminde buluşması ABÖ'nün revizyonu sürecini hızlandırmıştır.

Eylül 1999 toplanan ABÖ Olağanüstü toplantısında, Afrikalı liderler tarafından bölgedeki sosyal, siyasal ve ekonomik göstergeleri uluslararası sistemdeki konumunu değerlendirilmiştir. Bu çerçevede büyük birliğin gerçekleştirilmesi için; Afrika Ekonomik Topluluğu'nun (African Economic Community), Pan Afrika Parlamento'sunun kurulmasına dair öneride bulunulmuştur. Obsanjo ve Mbeki faydacı yaklaşımları ile yeni Monrovia grubunu, Kaddafi yeni Casablanca grubunu temsil ettiği görüşü mevcuttur. Sirte toplantısı ekseninde; 2000 yılında Togo'da gerçekleştirilen toplantıda, AHG tarafından AfB'nin kurulması taraf devletler tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir. ABÖ'ye taraf devletlerin üçte ikisi tarafından otuz gün içerisinde onaylandığı takdirde 28. Maddeye istinaden kurucu belge yürürlüğe girmektedir. Mayıs 2001'de Nijerya'nın kabule giden otuz altıncı ülke olması sonucu AfB kurucu antlaşması yürürlüğe girmiştir. 2001 yılında Zambiya'da düzenlenen toplantıda ABÖ'den AfB'ye geçiş sürecinin sağlıklı ilerleyebilmesi için on iki aylık bir sürece yayılması karara bağlanmıştır. Sonuç olarak; AfB 21.yüzyılında mevcut uluslararası sisteme entegrasyonu sağlanmak için Temmuz 2002 tarihinde bölgede aktif bir örgüt olarak yerini almıştır.

AfB, 2002 yılında Afrika kıtasındaki çatışma ortamına çözüm bulunmasına yönelik aktör olarak uluslararası sahnede yerini almıştır. AfB'nin Avrupa Birliği ve BM'ye belirli nitelikleri

⁴ Bu konumlandırmanın oluşmasının temel sebebi Lockerbie'ye yapılan bombalamada 1988 yılında 270 kişi hayatını kaybetmiş, yaşanan olaydan sorumlu iki Libyalı kişiyi Kaddafi'nin finansal olarak desteklediği konusunda sorumlu tutulmuştur. ABD'nin 1986 yılında Bingazi ve Tripoli'yi bombalamasına olayına yapılan bir misilleme olarak düşünülmüştür. Lockerbei'de yaşananlardan sorumlu bombacılar Lahey'de yargılanmıştır. Kaddafi'nin Gana devlet başkanı Kwame Nkrumah'ın Afrika birliğinin projesini 10 Afrika ülkesinin borcunu kapatacak ölçüde finansal destek sağlayarak yeniden hayat vermesinin altında kamusal ve bireysel nedenler yatmaktadır.

⁵ Kaddafi'nin 1986 yılında yaşanan olay ile uluslararası sistemden ve Arap Ligi'nden dışlanması ile ABÖ ile ilişkilerini geliştirerek kimlik ve çıkar unsurları üzerinden oluşan sosyalleşmenin etkileşim alanı ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede oluşan ortak zeminde; anti kolonyalist ve sosyalist bir duruşa sahip lider konumuna ulaşmasını sağlayacağı düşüncesiyle Kaddafi bu projeye büyük yatırım yapmaktadır.

açısından benzeyen örgüt yapısı; Darfur bölgesinde yaşanan anlaşmazlıklar sırasında AfB ile BM birlikte yürüttüğü UNAMID barış gücü misyonunun ve Somali'de AMISOM'un Afrika devletleri arasında ortaya çıkan görüş ayrılıkları söz konusudur. ABÖ'nün de bu oluşumların benzeri şekilde yaşananlar karşısında eli kolu bağlı olduğundan başarı sağlayamamıştır. Bu durum; ABÖ'nün örgüt yapısında yapılan değişikliklerle geçmişte yaşanan yetersizliklerin giderilmesi amaçlanmıştır. Ancak AfB bünyesinde oluşturulan yeni organlar; Afrika kıtasının siyasal, sosyokültürel ve ekonomik gerçeklerinin yansıdığı bir sahnede yaşanan olaylara umut edilen çözüm merkezi olma rolünü yerine getirememiştir. Bunun nedeni ise; AfB'nin Afrikalı liderlerin, Avrupa'daki başarılı bölgesel örgütlenmelerin rehberliğinde oluşturulmuş bir tasarım olmasıdır. Ayrıca Afrika kıtasının kendine özgü dinamikleri ile yapılan bu girişim; finansal, teknik ve siyasal alanlarda yeterli desteği bulamadığından AfB oluşumu beklentileri karşılamaktan uzakta kalmıştır. ABÖ'nün bölgeselcilik bağlamında; taraf devletlerin, siyasal alanda görülen fikir ayrılıkları ve Afrikalı liderlerin kişisel çıkarları eşliğinde Afrika kıtasının güvenlik alanındaki mücadelesi zorlaşmaktadır. Afrika diplomasinden; kolonyal dönemden kalan tarihsel mirasın yansımaları, Pan Afrikacı Nnamdi Azikwe'nin deyişiyle Afrika devletlerinin önceki yöneticilerine olan “artık bağlılığı” Afrika birliğinin çıkmaz sokaklarından biridir (Oginni & Moitui, 2017: 610). Bu durum; ABÖ'nün AfB'ye kurumsallaşma süreci sonrasında dahi, güvenlik mekanizmasında aksaklıkların yaşanabilmesini açıklamaktadır. Ayrıca AfB bünyesinde ayrı bir protokol ile oluşturulan PAP organının Afrika halkının çoğunluğunu temsil etmesinin, demokratik bir yapıyı beraberinde getireceği bir sanrı olarak nitelendirilebilir. Çünkü AfB'ye taraf ülkelerinin ulusal parlamentolarının üyelerinin belirlendiği ulusal seçimlerinde halkın iradesinin ne ölçüde yansıttığı şaibeli bir durumdur. Bu tür bir sistem içerisinde yer alan kıta ülkelerinde; gelecekte, Afrikalı kanun koyucuların halkın ve ülkelerin temsiliyetini sağlayabileceği tartışma konusudur.

Afrika Birliği (AfB) Organları

Afrika kıtasının uluslararası sisteme entegre olmasına zemin hazırlayan Afrika birliği projesinin kurumsallaşmış bir yansıması olan AfB örgütün nasıl yapılandırıldığı antlaşmanın giriş kısmında özetlenmektedir. Bu çerçevede metin değerlendirildiğinde, kıtada yaşanan çatışmaların sosyoekonomik gelişim önünde bir engel olarak görüldüğü ve bunun önlenmesi için barış, güvenlik ve istikrarın öncelikli şekilde kıtada konumlandırılması gerekliliği konularının vurgulanmakta olduğu görülmektedir. AfB'in kuruluş amaçları üçüncü ve prensipleri dördüncü maddesinde belirtilmiş; 14. Maddesi'nde ise 21.yüzyılda ihtiyaç duyulan iyi yönetim, insan hakları, sürdürülebilir kalkınma ve sağlık koşullarının iyileştirilmesine yönelik kurulan komisyonlar detaylandırılmış şekilde ifade edilmektedir. İnsan hakları ve iyi yönetişime yapılan vurgu Soğuk Savaş Sonrası Batı'dan teknik ve maddi yardım sağlayabilmenin koşulları haline gelmesinin etkisi göz ardı edilemez. AfB'nin ABÖ'den farklılaşan bir diğer noktası sivil toplum örgütlerine ve Afrika halkına 4. Maddesinin c bendinde yer verilmesi, ABÖ'nün Vestfalyan devlet odaklı yaklaşımından liberal geleneğe geçildiğinin göstergesidir. Afrika kıtasında “Ortak Afrika Savunma ve Güvenlik Politikası (Common African Defence and Security Policy)” yeni güvenlik anlayışı çerçevesinde, AfB Saldırmazlık ve Ortak Savunma Anlaşması (Non- Aggression and Common Defence Pact) güçlü ve ulusal birlik bilincine sahip Afrikalıların kendi kıtalarında barışın inşa sürecinde etkin bir aktör haline getirmektedir (Edozie, 2014: 38-41). Ayrıca AfB'nin kurucu anlaşmasının 4. Maddesinin d bendinde Afrika kıtasında siyasal ve ekonomik alanda entegrasyonu kurulacak bir Afrika ordusu aracılığıyla sağlanması hedeflenmektedir.

Sivil toplum, Afrika kıtasında yaşanacak çatışmaların önlenmesinde ve yönetilmesinde katılımı AfB ile kabul edilmiştir. Bu yaklaşımı gerçekleştirmek için AfB bünyesinde kıtadaki sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinden oluşan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsey (Economic, Social and Cultural Council/ECOSOCC) kurulmuştur. Ayrıca örgütün yürütme organı işlevini de yürüten komisyon bünyesinde sivil toplum girişimlerinin gözlemlenmesi maksadıyla Sivil Toplum ve

Diaspora Birimi oluşturulmuştur. Tüm bu revizyon çabaları ABÖ etkinsiz hale getiren problemler konusunda Afrikalı liderlerin ders çıkardığını resmetmektedir. Belirtilmelidir ki, ABÖ kurucu metninde yer alan sınırlar dâhilinde bağımsızlığa saygı duyulması, taraf olan herhangi bir devletin diğer bir devletin iç işlerine karışmaması, taraf ülkelerin birbirlerine güç kullanması veya güç kullanılmasına dair tehditte bulunması gibi kurallar AfB'in kurucu metnin de yer almaktadır. AfB kurucu metninin; 3. Maddenin (b) bendinde "egemenlik, bölgesel bütünlük ve taraf ülkelerin bağımsızlığı" vurgusu ve 4.maddenin (g) bendinde "taraf ülkelerin birbirlerinin içişlerine karışmaması" ifadesi AfB'nin taraf ülkelerde yaşanan çatışmalara müdahale etmesine engel teşkil etmemektedir. Çünkü 4. Maddenin (h) bendinde savaş suçları, insanlığa karşı işlenen suçlar, soykırım durumlarının taraf ülkelere birinde yaşanması durumunda AHG tarafından alınan kararlar AfB'in müdahale etme yetkisi bulunmaktadır. Ayrıca AfB'in kıta içeriside yaşanan yerel çatışma durumlarında müdahale etmesini meşru hale getiren prensipler 4. Maddenin (e), (j), (m),(o) bendinde düzenlenmektedir.

AfB, ABÖ'nün kıta genelinde yaşanan problemlere karşı etkinsizliğini gidermek üzere düzenlenen maddelerle beklenen yanıtların verilebileceği muğlâktır. Çünkü bölgedeki ülkelere birinde yaşanan iç karışıklığa müdahale edilmesinin AfB Genel Kurulu kararına bağlanması beraberinde yine bir iç çatışmaya dâhil olma riskini almak istemeyen Afrikalı liderlerin yaklaşımına eklemektedir. AfB Genel Kurulu, ABÖ'nün AHG'sine karşılık gelmekle birlikte; 9. Maddenin (h) bendine istinaden Adalet Divanı Hâkimlerinin görüşmelerinin düzenlenmesi, AfB'nin uygulayacağı politikaların belirlenmesi, Yürütme Konseyinin kıtada yaşanan çatışmalara müdahale edeceği durumları yönetme, ECOSOCC'ye tavsiyelerde bulunma konusunda yetkilidir. Bunun yanı sıra 4. Maddenin (j) bendinde belirtilen "taraf ülkelerin AfB'nin müdahale etmesini isteme hakkı", demokratik meşruluğunda eksiklik ve insan hakları uygulamalarında yetersiz olan hangi Afrika ülkesinin bu tür bir talepte bulunacağı soru işareti oluşturmaktadır. Bu prensibin uygulanmasının mümkün olduğunun düşünüldüğü durumda dahi otoriter devlet yapılanmalarının iktidarı koruyabilmek için araç olarak kullanabilme tehlikesi karşımıza çıkabilmektedir.

AfB Afrika kıtasında yasal olmayan yollarla hükümette yapılan değişiklikleri önlemek için bu konuda; ABÖ'den farklı olarak, 4.Maddenin (p) bendinde ifade edildiği üzere bu prensibe uyulmadığı takdirde; cezai müeyyide uygulanacağı belirtilmektedir. 36. AfB Olağan Toplantısı'nda askeri darbe ve yasal olmayan yollarla hükümette yapılan değişikliklerin Afrika'nın gelişimi için kabul edilemez olduğu yönündeki görüş birliği bu yaklaşımın kuvvetlendirilmesini sağlamıştır. Bu nedendir ki; Afrika liderleri, AfB'nin Yasal Olmayan Hükümet Değişikliklerine Karşı Sorumluluğu başlıklı metnin çerçevesini belirten deklarasyonu açıklamaktadır. İlgili metinde; paralı askerlerin demokratik yollarla seçilmiş hükümetlerin yerine geçmesi, asker darbeler yoluyla demokratik olarak seçilmiş hükümetlerin devrilmesi, muhalif grup veya isyancı hareketlerin demokratik yollarla başa geçmiş hükümetlerin yerini alması, mevcut hükümetin adil, özgür bir zeminde yapılan düzenli seçimlerin sonucuna karşı çıkmaması vurgulanan noktalar olmuştur. Bu prensip ilk olarak; Togo'da 2005 yılında Faure Gnassingbe'nin, askeri darbe yoluyla 38 yıl iktidarda kalan babasının vefatının ardından, Togo ulusal parlamentosu tarafından devlet başkanı olarak kabul edilmesi durumuna uygulanmıştır⁶. AfB'in Faure'nin istifası yönündeki büyük baskısı ile yapılan şaibeli seçim sonucu devlet başkanı yine Faure Gnassingbe seçilse de AfB'nin tepkisinin bir yaptırımı olarak yorumlanabilir.

Pan Afrika Parlamentosu (PAP) Afrika halkının ve örgütlerinin Afrika kıtasına ilişkin sorunlara katılımını sağlayacak bir mekanizma olarak görev yapan bir organdır. Eşit temsil prensibine dayalı olarak taraf ülkelere beşer temsilcinin yer aldığı parlamentoda, bir başkan ve kuzey-güney-doğu- batı bölgelerini temsilen dört temsilci başkan yardımcılığı vazifesini yürütmektedir. PAP, yıldaki iki kere toplanmakta, taraf ülkelerin üçte iki çoğunluğunu talebi üzerine de toplantıların daha sık gerçekleştirilme imkânı bulunmaktadır. Yasal güce sahip bir organ olması beklenirken, AfB bünyesinde tavsiye verici bir yapı olmaktan ötede yer almamaktadır. AfB organları, Afrikalı liderlerin

⁶ Detaylı bilgi için bakınız. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4241743.stm>, Erişim:22.05.2018.

iradesi ölçüsünde kıtada yaşanan problemlerde aktif rol alabilmektedir. Bu minvalde; mevcut resme yukarıdan bakıldığında, Afrika kıtasındaki finansal problemlerin kurumsallaşma sürecine ve sürecin işlemesi konusunda birtakım sorunlar oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra Afrikalı liderlerin iradesi ve onayının alınmasının, AfB'nin bölgesel açıdan oluşturacağı başarısındaki etkisi, yadsınamaz seviyede olduğu görülmektedir.

Barış ve Güvenlik Konseyi (Peace and Security Council/PSC) kıtada yaşanan çatışmalara Afrikalı çözümler sunulması amacıyla 2003 yılında kurulmuş, 2004 yılında aktif görev almaya başlamıştır. Fildişi Sahilinde ertelenen seçimlere ilişkin kriz ortamı, Libya'da Ulusal Geçiş Konseyi'nin Ebu Minyar Kaddafi'nin öldürülmesine ilişkin verdiği talimat, Mali'de Tuareglerle bağımsız devlet yapılanmasına ilişkin yaşanan sorunsallar, Sudan'da Darfur bölgesine ilişkin yaşanan sınır anlaşmazlığı PSC'nin yakın zamanda siyasal alanda uzlaşma ortamını sağlamaya yönelik faaliyet gösterdiği örneklerdir. Konsey 15 üye devletin temsilcilerinden eşit bölgesel temsil hakkı zemininde oluşturulmuş, kurucu yasanın 6. Maddesi çerçevesinde kıtada barış ve güvenliğin inşasında yetkiye sahiptir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne benzer şekilde AfB Genel kurulu ile arasında benzer bir yapılanmaya sahiptir.

SONUÇ

21.yüzyılın başında küreselleşmenin etkisiyle; ekonomik, siyasal ve toplumsal mekanizmalardaki yeniden yapılanma Afrika kıtası için halen belirsizliğini korumaktadır. Devletlerarası çatışma ve gerilimler, işlemeyen siyasal ve ekonomik sistemler, siyasetin etnik kökenlere dayandırılması, siyasette keyfi uygulamalar, askerlerin siyasal ve ekonomik yapılara müdahaleleri, istikrarsızlık üreten nedenler, ağır insani durumlar Afrikalılaşma yolu izlenirken görülen kareleri yansıtmaktadır. Soğuk Savaş Sonrası Pan Afrika Kongreleri, ABÖ ve AfB ile entegrasyon/bütünleşme hareketleri ivme kazanmış olsa da en büyük sorun üye Afrika devletleri diğer ülkelerin egemenliğinin göz ardı edilmesine temkinli yaklaşmaktadır. Çünkü, her ülke ve her alt bölge sahip oldukları farklı özellikleri itibarıyla farklı çıkarlara sahiptir. Üye ülkeler bumerang etkisinden çekinmelerinden kaynaklı olarak, siyasal alanda isteksiz bir duruş sergilemektedir. Diğer bir deyişle Afrika kıtasında birliğe üye ülkeler, siyasal sistemde yaşanacak bir “çoklu etkinin” çoklu tepkimeye dönüşmesinden endişe etmektedirler. Oysa AfB; siyasal, ekonomik ve sosyal birliğin sağlanması, kalkınmanın hızlandırılması, demokrasi ve iyi yönetim ilkelerinin benimsenmesi ile Afrika kıtasında barış ve istikrarın korunmasını amaçlamaktadır. Uluslararası ilişkileri yöneten Afrika içerisindeki bölgeselcilik çalışmaları, ülkelere sistemdeki etkilere verilebilecek tepkileri tanımlanabilir hale getirerek, çözüm üretecektir. Sonuç olarak; dekolonizasyon sürecinde yeni bağımsızlıklarını kazanan devletlerin bölgeselleşme yarışı, kıtanın tüm gücünü birleştirmesine engel teşkil etmemelidir. AfB bu çerçevede ABÖ'den farklı olarak ülkeler arasında ulusal kimlik inşasını sağlanması için savaş suçları, insanlığa karşı işlenen suçlar ve soykırım durumlarında devletlerin iç işlerine karışma yetkisine sahiptir.

Post kolonyal Afrika'nın eski liderleriyle arasındaki; bu “vesayet bağı”, Pan Afrikanizm değer ve kimlikleriyle beslenen AfB'nin küresel çapta bir aktör olup olmayacağını belirleyen unsurlarından biridir. Çünkü AfB'ye göre; bölgede Pan Afrikanizm ideolojisi ile filizlenen bu ortak hayalin gerçekleşmesi Afrika devletlerinin ve Afrikalı liderlerin kimliklerini uluslararası sistemde doğru şekilde konumlandırmaları ile mümkün kılınabilecektir. Afrikalılaşma; dünya çapında yapısal olarak ne ölçüde geliştirilebilirse hem ekonomik entegrasyon süreci hızlanacak hem de sosyo kültürel alanda yapısal dönüşüm sağlanabilecektir. ABÖ'nün uygulamaları çerçevesinde; uluslararası sistemde kendi kaderini tayin etme hakkı gelişim göstermektedir. Bu bağlamda; örgütlerin taraf ülkeler için oluşturdukları ortak kimliğin, dünyadaki diğer ülkelerle söylemler üzerinden kurdukları karşılıklı etkileşim bunun kanıtı niteliğindedir.

Pan Afrikanizm ideolojisi ile tohumları atılan AfB'ye kadar uzanan bu süreçte; sömürgeci Batılı ülkelerin kapitalist ekonomi üzerinden Afrika kıtasının yapay olarak şekillendirilmesine karşı, Afrika ülkeleri ve vatandaşları tarafından ortak bir savunma yaklaşımı geliştirmeleri gerekmektedir. Bu bölgesel oluşumlar aracılığıyla; oluşturulmaya çalışılan "Afrikalılık bilinci" ekonomik, siyasal, toplumsal alanlarda görülen sorunları çözüme kavuşturmak için bir alternatif sunmaktadır. Küreselleşme ile Afrika kıtasında yaşanan dönüşüm sürecinde bölge sorunlarına Afrika içindeki bölgeselcilik çalışmalarının nasıl yansıdığına dair toplumsal farkındalık düzeyinin artırılması elzemdir. Çünkü Afrika vatandaşlarının; kıtadaki bölgeselcilik çalışmalarının iç tehditler ve kıtasal güvenliği tehdit eden veya tehdit etme potansiyeline sahip dış tehditlerden korunmasına dair katkısına açıklık kazandırılması, sömürgeci politika ve söylemlerin uygulama alanını daraltacaktır. Bu çerçevede; Afrika kıtasında gelişen siyasal süreç, bölgeselci uygulamaların kıta sorunlarına çözüm üretmesine dair algı düzeyi yükselerek, Afrika Afrikalılarının olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Açıkmeşe, A. S., Ağcan, A. M., Balta, E., Boyraz, C., Denk, E., Çalkıvık, A., . . . Hülagü, F. (2018). *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Ağartan, T., Bush, M. C., Woo-Young, C., Huynh, T., Kalouche, F., Mielants, E., et al. (2008). *Toplumsal Hareketler (1750-2005)*. W. G. Martin, Dü., & D. Keskin (Çev.) İstanbul: Versus Kitap.
- Albert, I. O. (2007). The African Union and Conflict Management. *Africa Development*, 41-68.
- Almond, G. (2008). Political Culture and Political Socialization. G. Almond, G. B. Powell, K. Strom, & R. J. Dalton (Ed.), *Comparative Politics Today: A World View* içinde, (s. 43-60). New York: Pearson. <https://www.researchgate.net/publication/322644145>
- Armaoğlu, F. (2017). *19.yy. Siyasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ateş, D. (2004). Kuram, Eylem ve İnanç Ekseninde Siyasal İdeolojilerin Geleceği. *Doğu Batı* 7(28), 84-95.
- Bell, D. (1988). *The End of Ideology Revisited*. Cambridge University Press, 131-150.
- Bogland, K., Egnell, R., & Lagerström, M. (2008). *The African Union: A Study Focusing on Conflict Management*. Sweden: Swedish Defence Research Agency.
- Chambers, I. (2005). *Göç, kültür, kimlik*. İ. Türkmen, & M. Beşikçi, (Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Edozie, R. K. (2014). Pan-African Security and Pax Africana: Navigating Global Hierarchies. *African Conflict and Peacebuilding Review*, 4(2), 38-59. doi: 10.2979/africonfpeacrevi.4.2.38
- Efegil, E. (2016). *Dış Politika Analizi Ders Notları*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ermağan, İ. (2014). *Dünya Siyasetinde Afrika 1*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ermağan, İ. (2015). *Dünya Siyasetinde Afrika 2*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Fowkes, J. (2017). The Relationship between IHL AND IHRL in Peacekeeping Operations: Articulating the Emerging AU Position. *Journal of African Law*, 61(1), 1-22. doi:<https://doi.org/10.1017/S0021855317000067>
- Franke, B. (2010). A Pan African army: The evolution of an idea and its eventual realisation in the African Standby Force. *African Security Review*, 1-16.

<https://www.semanticscholar.org/paper/A-Pan-African-army%3A-The-evolution-of-an-idea-and-in-Franke/fc69e3cfd457ba0e2a5dc8fbc916a2efd20b6887>

- Gilbert, E., & Reynolds, J. T. (2010). *Dünya Tarihinde Afrika: Tarihöncesinden Günümüze*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Grant, J. A., Issa, A., Söderbaum, F., & Yusuf, B. (2022). Regionalism beyond state centrism: African regionalism in comparative perspective. *International Journal*, 77(3), 449-468. doi: 10.1177/00207020231156136
- Hasgüler, M., & Uludağ, M. B. (2007). *Devletlerarası ve Hükümet Dışı Uluslararası Örgütler*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Heywood, A. (2013). *Siyaset*. Ankara: Liberte Yayın Grubu.
- International Crisis Group. (2024). *Eight Priorities for the African Union in 2024*. Nairobi/Brussels: International Crisis Group.
- İnan, Ş. (2017). Bölgesel Entegrasyonların Ekonomi Politikası ve Tarihsel Evreleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (54), 852-866. doi: 10.17719/jisr.20175434653
- Kurtar, S. (2012). Lefebvre ve Mekanın Diyalektik Oluşumu. *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi*, 349-356. http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/sem7_41.pdf,
- Kurubaş, E. (2008). Etnik Sorunlar: Ulus Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki. *Doğu Batı*, (44), 11-43.
- Lacoste, Y. (2007). *Büyük Oyunu Anlamak: Jeopolitik: Bugünün Uzun Tarihi*. İ. Akça (Çev.) İstanbul: NTV Yayınları
- Oginni, O. S., & Moitui, J. N. (2017). Afrika Rönesansı ve Pan Afrikacılık. *HECE Dergisi*, 34(246/247/248), 609-629.
- Olaosebikan, A. J. (2011). Kwame Nkrumah and the proposed African common government. *Journal of Political Science and International Relations*, 218-228. <https://academicjournals.org/journal/AJPSIR/article-full-text-pdf/271A68140636/1000>
- Olsen, G. R. (2015). Great Power Intervention in Africam armed Conflicts. *Cambridge Review of International Affairs*, 28(2), 229-245. doi: 10.1080/09557571.2013.867299
- Organization of African Unity. (1963). No:6947, Charter of the Organization of African Unity. Ethiopia. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20479/volume-479-I-6947-English.pdf>
- Portela, C., & Charron, A. (2015). The UN, regional sanctions and Africa. *International Affairs*, <https://www.jstor.org/stable/24539066>, 1369-1385.
- Rein, C. (2015). Enchanging Peace and Security in Africa through Instutional Cooperation. *Contemporary Security Policy*, 36(2), 267-295. doi: 10.1080/13523260.2015.1061757
- Ruggeri, A., Gizelis, T., & Dorussen, H. (2012). Managing Mistrust: An Analysis of Cooperation with UN Peacekeeping in Africa. *Journal of Conflict Resolution*, 386-409. doi:10.1177/0022002712448906
- Sharkdam, W. (2021). Pan-Africanism in the 21st Century: African Union and the challenges of Cooperation and integration in Africa. *Brazilian Journal of International Relations*, 10(2), 283-311. doi:<https://doi.org/10.36311/2237-7743.2021.v10n2.p283-311>

- Sherwood, M. (2021). The All African People's Congress (AAPC) called by Kwame Nkrumah and George Padmore. *Contemporary Journal of African Studies*, <https://www.ajol.info/index.php/contjas/article/view/221510>, 63-68.
- Smith, S., Hadfield, A., & Dunne, T. (2016). *Dış Politika Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar*. İstanbul: Role Akademik Yayıncılık.